

VÍGH-KISS ERIKA ROZÁLIA*
FRANZ SCHUBERT NYOMÁBAN ZSELÍZEN

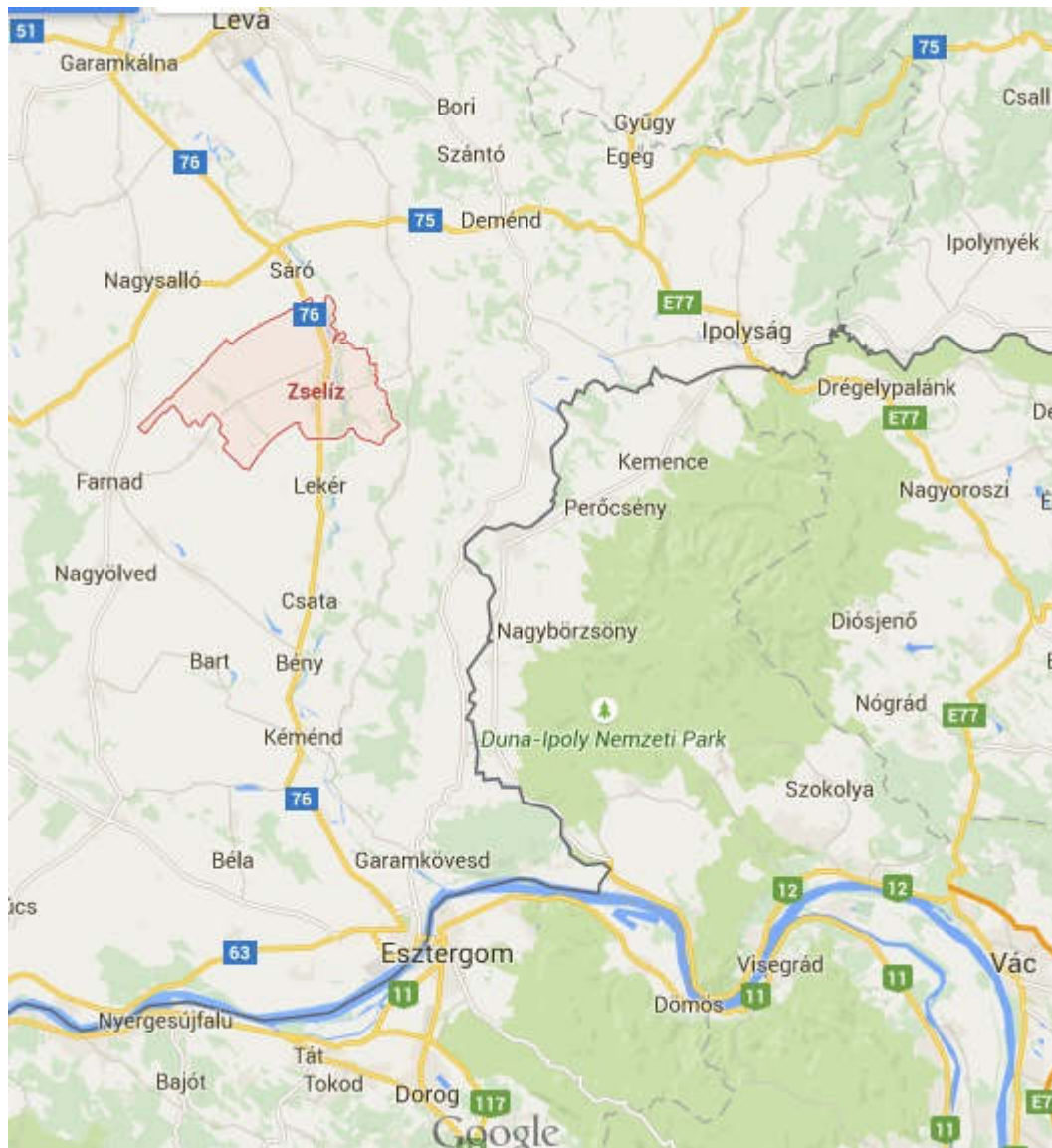
Franz Schubert (www.biography.com)

Franz Schubert életéről, munkásságáról már számos írás megjelent, közös bennük, hogy mindegyik elismeri a zeneköltő zsenialitását. Azonban még a legújabb internetoldalak, tanulmányok, regények, ismeretterjesztő könyvek közül is több hiányosan mutatja be a művész életét, vagy gyakran pontatlanságokat, tárgyi tévedéseket tartalmaz, némelykor tévHITEKET terjeszt. A tanulmány szerzője arra vállalkozik, hogy bemutassa Franz Schubert Zselízen töltött éveit, összevetve néhány magyar, angol és német nyelven megjelent írás által tartalmazottakkal, valamint beszámol arról, hogyan ápolják Zselízen a zeneszerző emlékét.

Franz Schubert és az Esterházyak több éven át kapcsolatban voltak, a zeneszerző két alkalommal Magyarországra, a most Szlovákiához tartozó Zselízre is ellátogatott néhány hónapra. Erről azonban nem tesz említést regényében Bartsch (1912), doktori értekezésében Schnapper (1937), sőt a Schubert kalauzban (1981) sem olvashatunk erről. Zselíz település nevével többféle, többnyire helytelen írásmódban találkozhatunk. A magyarul megjelent munkákban a szerzők sokszor helytelenül, rövid i-vel írják a város nevét (Gál, 1968, 48.; Gál, H., 1973, 48.; Erdélyi, 1963/1979, 213.; Fábíán, 1975., 63.; Párdi, 2010, 98.). A német nyelven megjelenő írások szerint a település neve Zseliz (pl. Hoffman, 2000, 28., Putz, 1997, 47., Deutsch, 1964, 74.) vagy Zelez (pl. Schubert im Freudekreis, ?1941, 20.) vagy Zelesz (pl. Lur, 1922, 49.) vagy Zselesz (pl. Schneider, 1958, 49.) vagy Szellesz (Härtling, 1999, 135.). Schubert korában Schubert és barátai sem voltak egységesek a település nevének

írásában, ahogy Deutsch (1964) munkája szerint Schubert hol Zelez-nek (Deutsch, 1964, 62.) hol Zeléz-nek (Deutsch, 1964, 74.), Schubert Doppler nevű barátja pl. Zsellész-nek írta (Deutsch, 1964, 64). A település neve a legújabb helyesírás szerint, azaz az 1950-es évek óta magyarul Zselíz (Horváth, 1990; 1994). A Zselíz név helytelen ragozására is több példát felsorolhatunk a Schuberttel foglalkozó irodalomból. Weissensteiner (2007) munkájának fordítója Rónaszegi Éva, helytelenül így ragoz: Zselízből (108.old), Erdélyi is ezt írja, Zselizből (Erdélyi,1979,86.) helyesen *Zselízről*, Zselízben (Weissesteiner, 2007, 120.old.), helyesen *Zselízen*, Fábián László (Fábián, 1975, 63.) által használt Zselizbe helyett *Zselízre* a helyes.

További tárgyi tévedésekre is fény derül, ha azt szeretnénk tudni, hol is fekszik Zselíz. Molnár Antal szerint a Vág partján, hiszen így ír: „Szegény magyar zenének is kijut: az ezerszer ismert >>Puszta-hangulat<<-ot is belekényszeríti a Vág völgyébe, hol Schubert a cigányzenét megfigyelhette.” (Molnár, 1913, 77.). Pardi szerint a település Nógrád megyében van (Pardi, 2010, 98.). A legmesszebb Szirányi János megy. Szerinte Schubert 1818-ban „Az Esterházyak meghívására a magyarországi Zselicre (sic!) utazik...” (Szirányi, 2011, 17.), ehhez a könyv végéig ragaszkodik, bár a 35. oldalon Garam menti Zselic-et emleget. Zselic nevű település nincsen. A Zselic mintegy 1200 km² területű dombság a Dunántúli-dombság déli részén, Somogy és Baranya megye határán. A Garam Párkánynál folyik a Dunába, és Zselíz ennek a folyónak a jobb partján fekszik. Zselíz (szlovákul Želiezovce) a mai Szlovákia területén, Nyitrai Kerület Lévai járásában, Esztergomtól 30 km-re északra, Lévatól 25 km-re délre található kisváros (Püspöki Nagy, 1976). Zselíznek a 2011-es népszámlálási adatok szerint 7186 lakosa volt, melyből, 3501 magyarnak, 3550 szlováknak vallotta magát (<http://hu.zeliezovce.eu/lakossag-osszetetele-.phtml?id3=19659>). Zselíz 1922-ig Bars vármegye Lévai járásához tartozott.

Zselíz

Forrás:

<https://www.google.hu/maps/place/Zsel%C3%ADz,+Szlov%C3%A1kia/@47.9697653,18.780131,10z/data=!4m2!3m1!1s0x476aee92d87f2f49:0xecf08ab03742ea05?hl=hu>

Néhány szerzőnek arra vonatkozóan is pontatlanok az ismeretei, mikor is járt Schubert Zselízen. Például Weissensteiner szerint „Csupán kétszer, 1818-ban és 1828-ban került a mai Ausztria területén kívülre, amikor zenetanárnak szegődött a magyar galántai Eszterházy gróf két lánya mellé Zselízbe (ma Želiezovce, Szlovákia), a gróf nyári rezidenciájára.” (Weissensteiner, 2007, 119.) Ezzel szemben a valóság: Schubert 1828-ban már nagyon beteg volt, s bár tervezett magyarországi látogatást, nem Zselízre készült, hanem Budapestre, és erre már nem került sor. Schneider (1958) szerint Schubert „1818. október végén került vissza Bécsbe” (Schneider, 1958, 82.), Erdélyi Miklós szerint novemberben (Erdélyi, 1963/1979, 39.). Szirányi János szerint Schubert először

1818 szeptembere és novembere között utazik Magyarországra az Esterházyak meghívására (Szirányi, 2011, 17.), másodszer pedig 1824. májustól szeptemberig (Szirányi, 2011, 19.) tartózkodik a gróf nyári rezidenciáján. Ezzel szemben, ahogy a Zselízen élő karnagynál, Horváth Gézánál is olvashatjuk, 1818. július 7-én érkezett Zselízre, és november 19-én érkezett vissza Bécsbe (Horváth, 2000). Deutsch (1964) szerint Schubert Johann Karl Unger, Karolina Unger énekesnő apja révén ismerkedett meg Esterházy János Károly gróffal. Szintén Deutsch (1964) írja korabeli dokumentum, Schubert útlevele alapján, hogy a zeneszerző 1818. július 7-én kapott öt hónapra érvényes útlevelet, és mintegy 4,5 hónapig tartózkodott Zselízen. Schubert a grófi családdal tért vissza Bécsbe, a család visszatéréséről a Wiener Zeitung 1818. november 21-i száma számol be (Deutsch, 1964).

Schubert második zselízi tartózkodásának pontos éve 1824. Deutsch (1964) említi Schubert apjához írt, elveszett levelét, mely 1824. május 31-én kelt Zselízen. Schwind, Schubert barátja ugyanekkor Leopold Kuppelwieser-nek Bécsből írt levelében megemlíti, hogy Schubert Magyarországra utazott. Deutsch (1964) írja, hogy Schönstein Károly báró (aki maga is kiváló tenoristaként énekelt az Esterházyak zselízi házi zenekarában) 1824. október 16-án az Esterházyak lovaival tért vissza Bécsbe, melyet egy levélben meg is köszön a grófnak, és Schönstein Schubertet is magával vitte. Ebből kiszámolható, hogy Schubert második alkalommal is 4,5 hónapot töltött Zselízen. Némi ellentmondást is felfedezhetünk a Weissensteiner által írt könyvben: „Schubert tevékenységét, aki a nyári hónapokat mindig Zselízben töltötte, nagyvonalúan jutalmazták.” (Weissensteiner, 2007, 120.). A mindig szó túlzás, mert Schubert két alkalommal töltötte a nyarat a gróf lányainak korrepetálásával, és fizetését a második ott-tartózkodása során emelték meg, kialakult hírnevének köszönhetően.

További helyesbítésre szorul néhány szerző írása arra vonatkozóan, kinél is volt Schubert két nyáron. „Ha az Esterházy családról hallunk, akkor elsősorban a fertődi kastély pompás termei idéződnek fel szemünk előtt, pedig ennek az ősi nemesi családnak volt egy felvidéki, galántai ága is, akik kastélyt többek között Lekéren, s a Schubert által is kedvelt Zselízen is birtokoltak” (Kuczmann, 2008). Pardi szerint „A bécsi palota nyáron bezár, a hercegi (sic!) család Zselízre (sic!), Nógrád megyébe (sic!) költözik.” (Pardi, 2010, 98.). Pardi nem következetes, mert Karolina hercegnőről, mint Schubert tanítványról ír a 119. oldalon, majd a családot a 140. oldalon lefokozza grófokká. Szirányi megemlíti, hogy az „Eszterházy hercegek új kastélyt építettek Eszterházán (Fertőd)” (Szirányi, 2011, 12.), a zselízi kastély építéséről viszont nem ejt egy szót sem, ami azért is furcsa, mert két különböző Eszterházy családi ágról van szó.

A család a 16. századot követően veszi fel a Galántai előnevet. Az Esterházy családnak három fő- és több mellékága is van. Esterházy Ferenc fiai nyomán beszélhetünk *fraknói* ágról (majd innen származnak a fertődi kastély építtetői), *cseszneki* ágról és a *zólyomi* ágról. A család különböző ágai eltérő címeket és jogokat kaptak: a fraknói ág tatai alága hercegi, a cseklészi alága, a cseszneki és a zólyomi ág grófi rangban állt. A főágak közül a cseszneki szintén két alágra, az idősebb és az erdélyi alágra oszlik. (Révai nagy lexikon, <http://mek.oszk.hu/06700/06758/pdf/revai06.pdf>; Magyar nemzetiségi zsebkönyv, 1888) Schubert vendéglátója a család szegényebb ágáról származó gróf Esterházy János Károly (1775-1834) királyi kamarás volt. A grófnak hat gyermeke született. Azonban nem voltak 1811-ben született ikrei, ahogy a [http://de.esterhazy.net/index.php?title=Gräfin_Karoline_Esterházy_de_Galántha_\(1811_-_1851\)](http://de.esterhazy.net/index.php?title=Gräfin_Karoline_Esterházy_de_Galántha_(1811_-_1851)) és a <http://de.esterhazy.net/index.php/I804> és <http://de.esterhazy.net/index.php/I806> honlapok alapján gondolhatnánk. Forrásul érdemesebb Horváth Géza (2000) könyvére támaszkodnunk inkább. A gróf gyermekei közül csak három élte meg a felnőtt kort: Mária (1803. 12. 27. – 1837), Karolina (1805.09.06. – 1851) és Albert (1813–1845). A másik három gyermek fiatalon, még Schubert Zselízre érkezése előtt meghalt: Lujza (1806–1815), Jozefa (1808–1814) és Gusztáv (1811–1814). A család tagjait a Zselízi temetőben, az Esterházy családi kriptában helyezték örök nyugalomra.

Esterházy családi kriptá, Zselíz. (Fotó: Henrich Mišovič)

Forrás: <http://www.dobrenoviny.sk/c/25104/zelizovce-preslavil-skladatel-franz-schuber-cicukrar-franz-sacher>

Pardi (2010) Eszterházy Jánost emleget mint Schubert tanítványainak apját. Azonban gróf Esterházy János Károly nem keverendő össze a szintén galántai előnevet viselő, az 1947-ben mártírhalált halt gróf Esterházy Jánossal, aki 1942. május 15-én a szlovák parlamentben egyedülként nem szavazta meg a 68. számú, a zsidók deportálásáról szóló törvényt (Kuczmann, 2008). Így a feleség neve sem gróf Eszterházy Jánosné volt, ahogy Pardi írja. A grófi család nevének helyesírása sem egységes az egyes írásokban, az Esterházy a helyes. Weissensteiner azt írja, hogy a művész „Esterházy János Károly herceg zenetanára” (Weissensteiner 2007, 108.) volt. Ez azonban nem pontos, mert az emlegetett nemes grófi címet viselt, és Schubert nem az ő, hanem két lánygyermeké zenetanára volt. (Ugyanez az Esterházy János Károly gróf hívta Zselíze személyi szakácsnak a híres udvari szakácsot, Franz Sacher (1816–1907). Sacher alkotta meg 1832-ben a Sacher tortát, és 1834-ben Zselízen született meg fia, Eduard Sacher, a híres ötcsillagos szálloda- és kávéházlánc megalapítója. A kastélyhoz közeli lakhelyükön ma a Magyar Ház működik.)

Újabb pontatlanságokra bukkanunk, ha arra keressük a választ, hány évesek voltak a gróf lányai, mikor Schubert tanította őket. Karácsonyi (1936) szerint Schubert „21 éves korában egy ismerősének ajánlására Eszterházy gróf magyarországi birtokára került, mint zeneoktató. A két grófkisasszonyt tanította zongorára, a 13 éves Máriát és a 11 éves Karolint. Schubert e kedves környezetben boldognak érezte magát, különösen azért, mert szíves titokban Karolina komtesszért dobogott hevesebben. Vonzalmát nem árulta el, hiszen tudta, hogy álma valóra nem válhatna, hanem beérte azzal, hogy titokban imádott Karoliná-jának írta ajánlás nélküli kompozícióit.” (Karácsonyi, 1936, 30.) Pardi (2010) szerint Mária 12 éves volt, Hoffmann (2000) szerint Mária 14 éves, Karolina pedig 12 éves volt, Putz (1997) szerint 1818-ban Karolina 7 éves kislány volt. Horváth (2000) és Deutsch (1964) adataira támaszkodva Mária 15, Karolina 13 éves volt, mikor Schubert először Zselízen járt. Hat év múlva a kis Karolinából csinos lány lett, akiért doboghatott az akkor 27 éves zeneszerző szíve. Több életrajzírója szerint a zeneszerző reménytelenül beleszeretett a bájos hajadonba, amelyről egyesek szerint Karolina tudott, sőt még viszonzta is (pl. Erdélyi, 1979), mások szerint (pl. Szirányi, 2011) nem szerzett róla tudomást.

Schubert szerelmi kalandjairól számos legenda kering, ezeket nem könnyű megcáfolni. Horváth (2000) szerint 1818-ban Schubert felfedezte, hogy a Zselízhez közeli Tergenyén német telepések laknak, és többször ellátogathatott hozzájuk. A szép molnárlány című dal viszont nem szólhatott fiatal lányhoz, írja Horváth (2000), mert az egyház születési anyakönyvi és házassági rovataiban nem szerepel olyan korú molnárlány, akinek Schubert udvarolhatott volna. A dalciklus címét is tévesen fordítják magyarra A szép molnárlánynak (pl. Pardi, 2010), mert a Die schöne Müllerin dalciklus címe helyesen A szép molnárné.

Azt, hogy udvarolt-e Schubert a molnárnénak, nem tudhatjuk, mindenesetre Wilhelm Müller 1816-ban írt verseit Schubert 1823-ban megzenésítette.

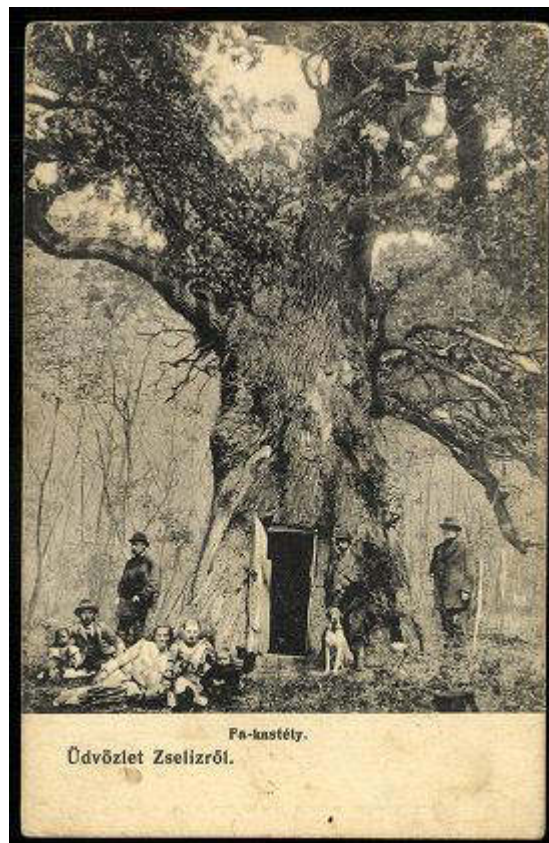
Schubert nők iránti vonzalmát hangsúlyozva több szerző megemlíti a kis Pepi, Jozefa Pöckelhofer, az Esterházy család komornájának nevét, akivel állítólag viszonya volt 1818-ban (pl. Gál, 1973), melyet 1824-ben fel is újított. Ami könnyen mehetett, mivel egymás melletti szobában laktak (Horváth, 2000). Schubert életrajzírói figyelmen kívül hagynak egy fontos tény, írja Horváth (2000), mely szerint bár Schubert második zselízi tartózkodása során már nem az intéző házában, hanem a kastélyban lakott, majd onnan valamilyen ok miatt – talán, hogy a Karolinával vagy Pepivel kapcsolatos pletykáknak elejét vegyék –, átköltöztették Schubertet a kastélyhoz közeli ún. Baglyos Házba. A ma Schubert emlékszobaként működő kis ház a kastélyt övező park keleti bejáratánál, a kastélytól kb. 150 méterre található, itt a mandzárdszobában lakott a zeneszerző.

Schubert több életrajzírója beszámol a zeneszerző nemi betegségéről, a szifiliszről. Egyesek szerint (pl. Härtling, 1999) Pepivel folytatott viszonyának következtében kapta. Ennek viszont ellentmond az a tény, hogy a komornát nem küldték el a gróf szolgálatából, betegségéről sem esik szó, és később 1830-ban ki is házasították. Mivel Schubert betegségének megjelenését Deutsch is 1822-re datálja, a szifilisz lefolyásáról (Franzen, 2008; Stiefelhagen, 2003) olvasottak alapján valószínűbb, hogy azt nem Zselízen, hanem Bécsbe visszatérve, a tivornyázások során szerezhette, egyesek szerint egy kurtizántól. Schubert életrajzírói között Pardi (2010) élen jár a Schubert legendák gyártásában. Szerinte Schubert egy átborozott májusi éjszakán szerezte egy Margareta Stolz nevű mosólánytól, aki később belehalt a betegségbe. Pardi másik gondolatmenetével a legújabb irányzatokhoz csatlakozik, miszerint a schubertiádák résztvevői homoerotikus érzelmekkel bírtak (pl. Steblin, 1993, 2001; Christoph, 1997). Pardi több helyen is célozgat Schubert homoszexuális beállítottságára, és valószínűsíti, hogy a végzetes betegséget egyik igen közeli barátjától, pl. Schobertől kaphatta, őt bajokozó barátként emlegeti. Ezt utólag, kellő dokumentáció hiányában egyelőre nehéz eldönteni. Az valószínű, hogy magassága miatt a 152 cm magas zeneszerzőnek nem lehetett könnyű dolga a nőknél, és a 25 évesen kifejlődött súlyos nemi betegség, és az azzal járó higanygőzös kezelés káros mellékhatásai (pl. hajhullás, később az állandósult fejfájás) miatt tartózkodott a kapcsolatok létesítésétől, és házasságra nem is gondolhatott, már csak életmódja, szűkös anyagi körülményei miatt sem. A mítoszteremtéstől viszont sokkal fontosabb lenne számba venni a tényeket és azokat a műveket, amelyeket két itt-tartózkodása alatt Schubert Magyarországon írt, vagy ide köthető.

Schubert csekély tanítói fizetése után megörült a gróf által felkínált nyári korrepetálási lehetőségnek, és a havi 75 gulden fizetésnek, amelyet apja

ellenkezése ellenére vállalt el. Ez számára nem nyaralás volt, ahogy Szirányi (2011) gondolja. „A mágnáscsaládoknál ez idő tájt nagy keletje volt a jó zenetanárnak. Az arisztokrata kisasszonyoknak valamelyest érteniük kellett a zenéhez és az énekhez is. Ez hozzátartozott a jómodorhoz (a „bonton”-hoz). De azt is elvárták tőlük, hogy valamilyen hangszeren: klavichordon, hárfán vagy spinéten tudjanak játszani.” (Horváth, 2000, 59.). Schubert feladatai közé tartozott emellett a házi zenekar szervezése, ünnepélyes alkalmakra (pl. születésnap, névnap) új művek komponálása, esténként a vendégek szórakoztatása. Az ezen felüli idejével Schubert szabadon rendelkezett.

Szabad idejében Schubert szívesen sétált a környéken, így a Gereblye erdőbeli öreg tölgyet is meglátogatta. A kb. 700 éves fa odvában valószínűleg a 18. század végén egy 12 fő befogadására alkalmas helyiséget rendeztek be. A tölgymatuzsálem 1932. május 29-én dőlt ki egy viharban. Mivel 1934-ben ismeretlen tettesek felgyújtották a maradványait, ma már nem látható.

Öreg tölgy „Fakastély” az 1900-as években

Forrás: <http://www.felvidek.ma/felvidek/turistakalauz/46915-zselizi-seta-eltuno-ertekeink-nyomaban-iii>

Az Esterházy család télen Bécsben, a mai Herrengasse 2. második emeletén lakott, nyári rezidenciájuk volt Zselízen és Galántán. A Zselízi birtok kiterjedése 16017 magyar hold volt, melyből 8217 magyar hold Bars megyében, 7800 magyar hold Hont megyében terült el (Horváth, 2000). Az 1163 m² területű zselízi kastély több évtizeden át épült, az U alakú alaprajzú kúriát 1787-ben építették (Deutsch, 1964) barokk stílusban, melyet az 1810 után tovább bővítettek, ma 22 helyiség található benne. A kastélyt egy gondosan ápoltság körül vette körül, melyet az Első Sári-patak szelt ketté. A 11 hektárnyi parkban ritka értékes fák találhatók, pl. virginiai mocsári ciprus, mely Szlovákiában a legöregebb és legmagasabb mocsári ciprus, tulipánfa, páfrányfenyő, több száz éves tölgyfa. Schubert szívesen sétált itt reggelente. (A 20. században a park egyik felén alakították ki a zselízi kórházat.)

A zselízi Esterházy-kastély ma romos állapotban van, életveszélyes
Forrás:http://dolnohronec.elitweb.eu/wp-content/uploads/2014/11/Zsel%C3%ADz-Schubert_park-manor.jpg

Első zselízi tartózkodása alatt Schubert az intéző lakásában szállt meg, ami a mai Schubert utca és Komensky utca sarkán állt (Horváth, 2000). Az épületet az 1970-es években sajnos lebontották, helyére irodaház épült. Ahogy Schubert erről leveleiben beszámol, először nagyon jól érezte magát Zselízen, de mivel a zselízi lakosok többnyire magyarok voltak, a grófi családon és néhány szolgálón kívül alig tudott valakivel szót érteni, így érthető módon hiányoztak neki a barátai. 1818. augusztus 3-án kelt levelében így ír: „Hogy feledhetnék el Titeket? Mindenem vagytok: Spaun, Mayrhofer, Schober, Senn, hogy vagytok? Jól éltek? Én valóban kitűnően érzem magamat. Akárcsak egy isten, úgy élek itt, s komponálok, mintha ennek így kellene lennie. Mayrhofer dalszövege (az

Einsamkeit) már kész, s én azt hiszem, ez a legjobb dalom, hiszen minden gond nélkül voltam, miközben írtam.” (Goldschmidt, 1962, 85.).

Schubert Zselízen korán kelt, sétált a parkban, majd reggeli után zongorázni tanította a gróf két lányát. Ezt követően komponált. Délután a környéken barangolt, lovagolt. A kastély ebédlőjében a vacsorát mindig társas összejövetel követte, ahol a házi zenekar játszott, a grófkisasszonyok énekeltek (Horváth, 2000). Schubert sétái során megfigyelte a cselédek aratás, szüret közben. Vasárnaponként és ünnepnapokon részt vett a szentmisén és a falusi multságokon. Ha a kastélyban érdekes melódiát hallott a cselédektől, azonnal lekottázta. Az eközben megfigyelt népi motívumokat beépítette későbbi műveibe. Schönstein Károly báró beszámol róla, hogy egyszer, mikor hazafelé a kastély konyhája mellett vezetett el útjuk, a konyhában egy szolgálólány dalolgatott. „Mikor továbbmentünk, Schubert magában dúdolgatta a dalt. Rövidesen le is kottázta, és egy négykezes zongorakompozíció témájaként került ki az ujjai alól.” (Goldschmidt, 1962, 222.) Így született meg a már emlegetett *Divertissement à l’ hongroise*. Zselízhez köthető még az F-moll impromptu, az A-moll szonáta (op. 42, II–IV. tétel), a *Grand Duo C-dúr* (op. 104), a C-dúr szimfónia, a *Rosamunda* balettzene (Nr.1.), az *Ungarische Melodie* (Horváth, 2000). Zselízen írta egyik legszebb alkotását, a *Litániát*. A grófkisasszonyok számára több négykezes is komponált, a kéziratokat Zselízen hagyta, ezek egy része sajnos elveszett. Első zselízi tartózkodása alatt írt további művei: *Sonate in B für Klavier zu 4 Händen*, *Deutscher in G mit zwei Ländler in E für Klavier zu 4 Händen*, *Polonaise in B für Klavier zu 4 Händen*, *Singübungen*, *Einsamkeit*, *Deutsches Requiem in g*, *Der Blumenbrief*, *Das Marienbild*, *Acht Variationen über ein französisches Lied in e für Klavier zu 4 Händen*, *Sonate in f für Klavier*, *Blondel zu Marien*, *Das Abendbrot*, *Sonett I*, *Sonett II*.(Deutsch, 1964; Horváth, 2000).

„A *Singübungen* valószínűleg meg sem született volna, ha Schubert nem járt volna Zselízen. Az énekgyakorlatokat személyesen Esterházy Mária (szoprán) és Karolina (alt) grófkisasszony számára komponálta 1818 júliusában jelölt basszussal. A mű kézirata Karolina tulajdonában volt, és csak 1982-ben adták ki.” (Horváth, 2004, 69.)

Szintén érdekes történet fűződik Schubert *Deutsches Requiem in g* című művéhez. A zeneszerző ifjúkorában Ferdinánd bátyja anyagi segítségére szorult.

Ezt a művet 4 szólamra és orgonára komponálta Schubert 1818 augusztusában, és bátyjának ajándékozta, erről egy levél is tanúskodik. Ferdinánd akkor egy bécsi árvaházban tanított, s ott hangzott el a mű először 1818 szeptemberében. A gyászmise kottáját a Diabelli kiadó adta ki mint Ferdinánd Schubert op.2. számú művét 1825-ben vagy 1826-ban, majd a művet Franz Schubert neve alatt 1928-ban újra kiadták (Horváth, 2004, 68.).

Schubert Bécsbe való visszatérése után továbbra is tanította a grófkisasszonyokat zongorázni, óránként két guldenért, amire nagy szüksége is volt. Bizonytalan anyagi helyzete miatt fogadta el betegségéből lábadozva az Esterházyak újabb meghívását, így 1824 nyarát ismét Zselízen töltötte. Schubert második zselízi tartózkodására a betegsége, rosszkedve, magánya rányomta bélyegét. Azonban egészségi állapotára és munkakedvére egyaránt jó hatással volt a második zselízi tartózkodás (Erdélyi, 1963).

Schubert második zselízi tartózkodása alatt született művei: Sonate in C für Klavier zu 4 Händen, op.post 140 („Grand Duo”), Acht Variationen über ein eigenes Thema in As für Klavier zu 4 Händen, Vier Ländler für Klavier zu 4 Händen, gebet, op.post.139, Drei Ecossaisen für Klavier, „Ungarische Melodie” in h für Klavier, Divertissement à l’ hongroise in g für Klavier zu 4 Händen, op.54., Six Grandes Marches für Klavier zu 4 Händen, op.40., Sechs Deutsche für Klavier, Sonate in a für Arpeggione und Klavier.

Összefoglalva, azt mondhatjuk, hogy Zselíz több szempontból is fontos állomás volt Schubert életében, legboldogabb hónapjait itt töltötte. Egyrészt jól fizetett állása volt. Másrészt emellett még komponálásra is jutott ideje. Harmadrészt a bécsi tanítóskodással szemben számos sikerélményben volt része, mert grófkisasszony tanítványai tehetségesek és szorgalmasak is voltak. „Schubert arra is rájött, hogy a négykezes zongoradarabok milyen hasznosak lehetnek a zongoratanítás során. (...) Schubertet a szakma a négykezesek legnagyobb mestereként tartja számon, és legalább nekünk tudni illene, hogy a négykezeseket — a hatékony zongoratanítás eszközeként — a zselízi Esterházy-kastély lakói számára komponálta. De nehogy azt higgyük, hogy a Schubert négykezesek könnyed és igénytelen ujjgyakorlatok!” — véli Horváth Géza (20) Szerinte Schubert számára nyilvánvaló volt, hogy a tanítás során csak igényes darabot használ fel. Így „az 1818-ban, Zselízen komponált Három katonainduló (D 733) vagy az 1824-ben ugyancsak itt írt Divertissement à la hongroise (D

818) és a Six Grandes Marches (D 819) valóságos remekmű, de semmivel sem marad el mögöttük az Esterházy-kastélyban született többi négykezes zongoramű. Schubert összesen 27 művet komponált Zselízen, ezekből 12 a négykezes. A pedagógiai szándék tehát nyilvánvaló.” (Horváth, 2004)

Franz Schubert emlékének ápolása Zselízen

A Baglyos Ház – Schubert zselízi tartózkodásának helye – a város egyik büszkesége
Forrás: http://uj szo.com/sites/default/files/print-import/img/uj szo_13597059639943_14.jpg

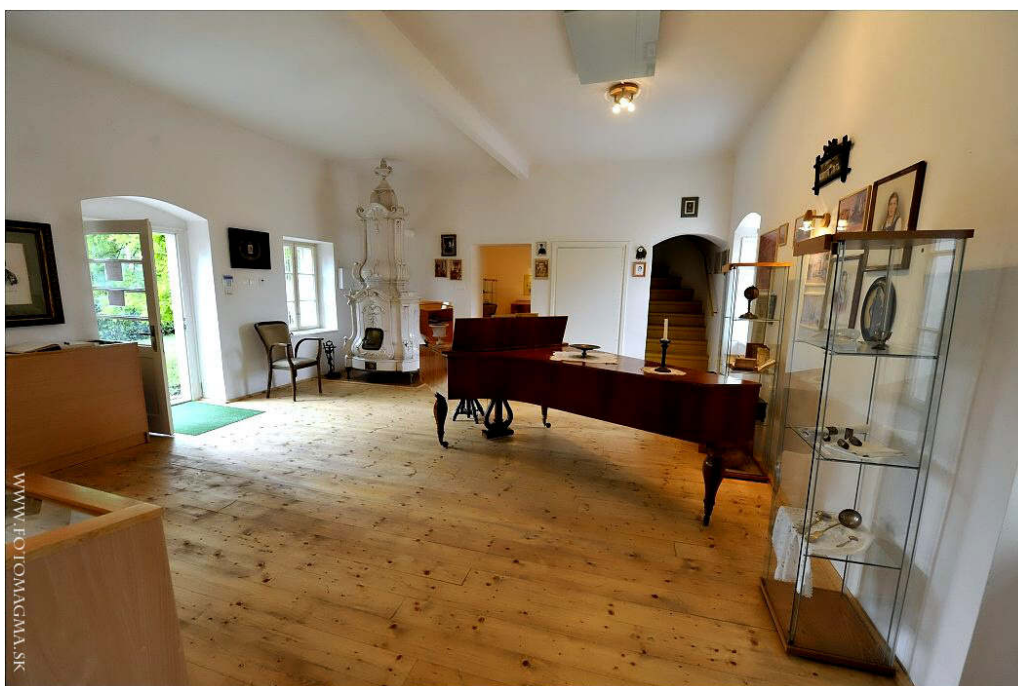
A Schubert-emlékszoba az év minden napján megtekinthető. Ősszel és tavasszal nagyszabású koncerttel emlékezünk meg a zeneszerzőről.

A zselízi Schubert-emlékszoba előtti mellszobor

Forrás: <http://dolnohronec.elitweb.eu/wp-content/uploads/2014/11/foto-a2.jpg>

Schubert-emlékszoba Zselízen

<http://dolnohronec.elitweb.eu/wp-content/uploads/2014/11/331.jpg>

Franz Schubert zselízi tartózkodásának jelentős emlékhelye a Szent Jakab-templom, ahol a zeneszerző részt vett a szentmiséken.

Szent Jakab-templom, Zselíz (Fotó: Horváth Géza)

Forrás: <http://dolnohronec.elitweb.eu/wp-content/uploads/2014/11/foto-a9.jpg>

Az emlékszoba mellett Zselízen még a Magyar tanítási nyelvű Alapiskola Franz Schubert Gyermekkara, a Franz Schubert Művészeti Alapiskola, egy utca, egy panzió, az Esterházy kastélyt övező park és egy vegyeskar őrzi Schubert nevét. Schubert Zselízen töltött éveiről Zuzana Vitálová (1997) egy képekkel illusztrált, szlovák nyelvű könyvet írt, a korabeli dokumentumokra támaszkodva. Horváth Géza (2000) pedig Kovács Károly elveszettnek hitt kézirati alapján egy magyar nyelvű könyvet írt, szintén a korabeli dokumentumokra támaszkodva.

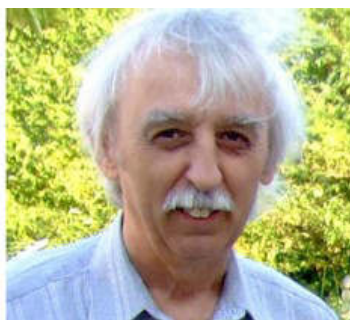
Franz Schubert Vegyeskar

25 éves a zselízi Franz Schubert Vegyeskar, 2007

http://www.bardoskorus25ev.hu/images/2007_zseliz/2007_zseliz_osszkar6.JPG

A Horváth Géza karnagy által alapított vegyeskar repertoárjában több Schubert mű szerepel. Az énekkar 1992-ben, fennállásának 10. évfordulóján felvette a Franz Schubert Vegyeskar nevet, tisztelegve ezzel a 32 éves korában elhunyt neves zeneszerző előtt, aki kétszer vendégeskedett Zselízen az Esterházy család meghívására. A kórus a háromévente rendezett galántai kórusversenyen, a Kodály Napokon többször is aranykoszorús minősítést, 2011-ben ezüstkoszorús minősítést szerzett.

Horváth Géza karnagy, a Franz Schubert Zselízen című könyv írója

Összegzés

A Franz Schubert életével foglalkozó irodalom közül több hiányosan mutatja be a zeneszerzőt, munkásságát, számos pontatlanságot találhatunk még a nemrég megjelent írásokban is. Érdemes lenne visszatérni a megbízható forrásokhoz, korabeli dokumentumokhoz, majd egy nagyobb munkában összegezni, kiegészíteni az eddigi kutatások eredményeit, kellő mértékben kitérve arra a tényre, hogy Schubert két alkalommal is 4,5 hónapot töltött Magyarországon, mint gróf Esterházy János Károly lányainak zenetanára. Legyünk büszkék arra, hogy Schubert több műve Zselízen született vagy ahhoz köthető! „Az alaptalan legendák kiirtásánál is fontosabb lenne megőrizni azokat az emlékhelyeket, amelyek a nagy zeneszerző itt-tartózkodásához köthetők.” (Horváth, 2004)

A világ számos táján tudnak arról, hogy a zselízi Esterházy-kastély a pusztulás szélén áll, de az eddigi összefogás eredményeként mindössze a tetőszerkezetet és a homlokzatot sikerült felújítani. Zselíz város önkormányzata tervében évtizedek óta szerepel egy nagyszabású projekt, melynek része többek között az Esterházy-kastély teljes rekonstrukciója (Franz Schubert városa, 2008). Erre forráshiány miatt sajnos még nem kerülhetett sor. Örömteli lenne, ha ez megvalósulhatna. Addig is készüljünk méltó módon a 2018-as jubileumi évfordulóra, annak megünneplésére, hogy Schubert 200 éve járt először Zselízen.

Irodalom:

Bartsch, D.H. (1912): *Schwammerl. Ein Schubert-Roman*. Verlag L. Staakmann, Leipzig.

Erdélyi Miklós (1963/1979): *Franz Schubert*. Kis Zenei Könyvtár 26. Gondolat Kiadó, Budapest.

Fábián László (1975): *Franz Schubert életének krónikája*. Nagy muzsikusok életének krónikája. Napról napra... Zeneműkiadó, Budapest.

Franzen, C. (2008): Syphilis in composers and musicians—Mozart, Beethoven, Paganini, Schubert, Schumann, Smetana. *European Journal of Clinical Microbiology & Infectious Diseases*, 27., 1151–1157.

Gál, H. (1970/1973): *Schubert*. Zeneműkiadó, Budapest.

Gál Zsuzsa (1968): *Az én zeneszerzőm*. Franz Schubert. Zeneműkiadó, Budapest.

Goldschmidt, H. (1962): *Schubert*. Gondolat Kiadó, Budapest.

- Härtling, P. (1999): *Schubert. Tizenkét moment musical és egy regény*. Európa Könyvkiadó, Budapest.
- Hoffmann, H. (2000): *Nun wer die Sehnsucht kennt*. Rauter, Druckerei Berger, Horn.
- Horváth Géza (1990): Zselíz vagy Zseliz? Avagy harc egy ékezetért. *Vasárnap*, 1990. május 4.
- Horváth Géza (1994): Zselíz vagy Zseliz? Írjuk végre helyesen! *Új Szó*, 1994. szeptember 8.
- Horváth Géza (2000): *Franz Schubert Zselízen. Kovács Károly elveszettnek hitt kézírata alapján*. Lilium Aurum, Dunaszerdahely.
- Horváth Géza (2004): Franz Schubert és Zselíz. (Legenda és valóság). *Lévai Kalendárium, Régió*, Reviczky Társulás (szerk.: Valkó Ildikó), 67-69.
- Karácsonyi István (1936): *Három zenetörténeti tanulmány*. A Kis Akadémia könyvtára XXII. kötet, Budapest.
- Kuczmann Erika Rozália (2008): Esterházy János, a nemzet mártírja. In: Jókai-díj 2008. (szerk.: Végh József). Kiadja a Jókai Közművelődési és Múzeum Egyesület (Rév-Komárom), valamint a Falvak Kultúrájáért Alapítvány (Budapest) *Magyar nemzetiségi zsebkönyv. Főrangú családok*. Magyar Heraldikai Társaság, Budapest, 1888.
- Molnár Antal: Új könyv Schubertről. (Schubert, von Walter Dahms, megj. Schuster und Löfflernél az idén, Berlinben). *Nyugat*, 1913, 1., 77. <http://epa.oszk.hu/00000/00022/00119/03829.htm> (2015. augusztus 15-i megtekintés)
- Pardi Anna (2010): *A legtisztább hang*. Gesualdo és Schubert megközelítések. Kairosz Kiadó, Budapest.
- Petzold, R. (1957): *Franz Schubert (1797—1828) élete képekben*. (ford.: Passuth László). Editio Musica Budapest, Budapest.
- Putz, F. (1997): *Franz Schubert (1797—1828)*. Bundespressediens, Wien.
- Püspöki Nagy Péter (1976): *Zselíz város címere*. Madách Könyvkiadó, Bratislava.
- Révai nagy lexikon (VI. kötet) <http://mek.oszk.hu/06700/06758/pdf/revai06.pdf> (2015. augusztus 15-i megtekintés)
- Schnapper, E. (1937): *Die Gesänge des jungen Schubert von dem Durchbruch des romantischen Liedprinzipes*. Inauguraldissertation der philosophischen Fakultät. (doktori értekezés). Paul Haupt Akademische Buchhandlung vorm Max Drechsel, Bern und Leipzig.
- Schneider, M. (1958): *Franz Schubert (mit Selbstzeugnissen und Bilddokumentationen dargestellt von Marcell Schneider)*. Rowohlts bildmonographien. Rowohlt Taschenbuch Verlag GmbH, Hamburg. 880-ISBN 3499 50019 1
- Schubert. Die Dokumente seines Lebens*. (szerk. Deutsch, O.E., 1964). VEB Deutscher Verlag für Musik, Leipzig.

Schubert im Freundeskreis. (?1941). *Ein Lebensbild aus Briefen, Erinnerungen, Tagebuchblättern, Gedichten.* Im Ifjel Verlag, Leipzig.

Schubert Kalauz. (szerk. Gádor Ágnes, 1981) Szimfóniák, kamarazene, zongoraszonáták, dalok. Orfeusz Könyvek. Zeneműkiadó Vállalat, Budapest.

Steblin, R. (1993): *The Peacock's Tale: Schubert's Sexuality Reconsidered* Source. *19th-Century Music*, Vol. 17, 1., Schubert: Music, Sexuality, Culture (Summer, 1993), 5-33. <http://www.jstor.org/stable/746778>

http://www.jstor.org/stable/746778?seq=2#page_scan_tab_contents

Steblin, R.: *Schubert's Problematic Relationship with Johann Mayrhofer: New Documentary Evidence.* Barbara Hagg (szerk, 2001): *Essays on Music and Culture in Honor of Herbert Kellman.* Paris-Tours: Minerve, S. 465–495.

Stiefelhagen, P. (2003): *Zum 175. Todestag von Franz Schubert (1797–1828).* *Der Internist*, Volume 44, 11., 1458–1460.

Szirányi János (2011): *Franz Schubert.* Világhíres zeneszerzők 9. Metropol Könyvtár. Kossuth Kiadó, Budapest.

Lur, J. A. (1922): *Franz Schubert. Ein Lebensbild aus deutscher Vergangenheit.* Carl Felmming und T. L. Wiscott U.D., Berlin, 1922.

Vgl. Schwandt, C. (1997): „*Unaussprechlich, unbegriffen*“. *Indizien und Argumente aus Leben und Werk für die wahrscheinliche Homosexualität des Franz Schubert.* In: *Musik-Konzepte*, H. 97/98 (Franz Schubert Todesmusik), S. 112–194.

Vitálova, Z. (1997): *Po stopách Franza Schuberta.* Slovenská spoločnosť Franza Schuberta, VM-Press, Bratislava. ISBN 80-967655-8-2

Weissensteiner, F. (2007): *Kicsik és híreseik.* Sziget Könyvkiadó, Budapest.

Felhasznált honlapok:

A 2011-es népszámlálás eredményei. <http://hu.zeliezovce.eu/lakosság-összetetele.phtml?id3=19659> (2015. augusztus 16-i megtekintés)

[http://de.esterhazy.net/index.php?title=Gräfin_Karoline_Esterházy_de_Galántha_\(1811_-_1851\)](http://de.esterhazy.net/index.php?title=Gräfin_Karoline_Esterházy_de_Galántha_(1811_-_1851))

<http://de.esterhazy.net/index.php/I804> (2015. augusztus 16-i megtekintés)

<http://de.esterhazy.net/index.php/I806> (2015. augusztus 16-i megtekintés)

<http://www.felvidek.ma/nezopont/publicisztika/33092-bemutajuk-horvath-geza-zselizi-tanart-karnagyot>

Franz Schubert városa. pdf. <http://hu.zeliezovce.eu/franz-schubert-varosa.phtml?id3=38234> (2015. augusztus 16-i megtekintés)

* A szerző a SZTE Neveléstudományi Doktori Iskola PhD-hallgató